

Метадычны аспект фарміравання ўменняў задаваць пытанні ў дзяцей старэйшага дашкольнага ўзросту з агульным недаразвіццём маўлення.

Г.В. Веправа

У артыкуле раскрываецца паслядоўнасць працы па фарміраванні ўменняў задаваць пытанні ў дзяцей старэйшага дашкольнага ўзросту з агульным недаразвіццём маўлення на карэкцыйных занятках з улікам: паступовага змяншэння дапамогі з боку настаўніка-лагапеда і узрастаннем самастойнасці дзяцей, паслядоўнага ўскладнення маўленчага і дыдактычнага матэрыялу.

Для дзяцей з агульным недаразвіццём маўлення (АНМ) характэрныя цяжкасці ў разуменні інструкцый «спытай, задай пытанне», адсутнасце ўменняў задаваць пытанні, лексічныя замены пытальных слоў (Н.М. Путкова, Л.Г. Салаўёва, Н.К.Усольцева і інш.). Актуальная праблема ў лагапедыі з'яўляецца фарміраванне ўменняў адказваць і задаваць пытанні як асновы развіцця дыялагічным прамовы ў дзяцей старэйшага дашкольнага ўзросту з АНМ на карэкцыйных занятках. Яе рашэнне мэтанакіравана ажыццяўляецца на занятках па фарміраванні лексіка-граматычных сродкаў мовы і развіццю нармальнай мовы з улікам патрабаванняў праграмы выхавання і навучання дзяцей дашкольнага ўзросту з цяжкімі парушэннямі маўлення [2].

Методыка фарміравання ўменняў адказваць і задаваць пытанні як асновы развіцця дыялагічным прамовы ў дзяцей старэйшага дашкольнага ўзросту з АНМ ўключае наступныя напрамкі:

1. Фарміраванне ўменняў адказваць (просты і складаныя прапановы) на пастаўленых пытанні (рэпрадуктыўны, пошукавы і праблемныя пытанні). Задачы: фарміраваць уменне адказваць на рэпрадуктыўныя пытанні «? Што гэта», «? Хто гэта», «? Што робіць» «? Хто і што робіць» «? Што рабілі» «? Што робяць» «? Хто і што рабіў»; фарміраваць уменне адказваць на пошукавыя пытанні «Дзе?», «Куды?», «Адкуль?», «Як?», «Калі?», «Колькі?», «Які?»; фарміраваць уменне адказваць на праблемныя пытанні «Чаму?», «Навошта?».

2. Фарміраванне ўменняў задаваць рэпрадуктыўныя, пошукавыя, праблемныя пытанні. Задачы: фарміраваць уменне задаваць пытанні па дэманстрацыі дзеянняў, з апорай на нагляднасць (прадметныя малюнкi, сюжэтныя малюнкi), а таксама без апоры на нагляднасць, выкарыстоўваючы розныя віды простых і складаных сказаў.

На занятках выкарыстоўваецца наступныя віды гульніў: «Задайце пытанне і дайце адказ», «? Каму і куды трэба ісці» «Ліст-падарожнік з пытаннем», «Задайце пытанне да «нежывой» і «жывы» слоў», «Поварята задае пытанні», «Што сабралі, а чым напоўнілі?», «Цветочник задае пытанні», «Хто задасць больш пытанняў», «Цепочка пытанняў», «Адгадайка», «Маленькі настаўнік» і іншыя.

З улікам вынікаў эксперыментальнага даследавання дыялагічным прамовы дзяцей старэйшага дашкольнага ўзросту з ОНР, метадычных

рэкамендацый О.А.Капитоўскай, М.Р. Плахатнюк [1], В.В. Канаваленка, В.С. Канаваленка [3], Н.М. Путкова [4], Т.А. Ткачэнка [5] і інш. складзеныя фрагменты карэкцыйных заняткі. Пры іх пабудове ўлічвалася паэтапна ўскладнення навочнага (прадметныя малюнкi, сюжэтныя малюнкi, адсутнасць глядзельнай апоры), моўнага матэрыялу.

Першапачаткова ў ходзе лагапедычнай працы ставіцца задача фармаваць уменне разумець задаваны настаўнік-лагапед пытанняў, далей ажыццяўляецца пераход да спалучаных ўжывання пытанняў, пасля гэтага іх актыўнага выкарыстання ў самастойнай прамовы ў розных сітуацыях зносін. Фрагменты заняткі пабудаваны з улічэннем неабходнасці прымянення стымулюючае, эмацыйна-рэгулюе, накіроўвалае, які арганізуе і навучальнымі відамі дапамогі настаўніка-лагапед. З мэтай арыентацыі дзяцей на будучую дзейнасць мэтазгодна размясціць на дошцы знак пытання. Варта акцэнтаваць увагу дзяцей на інструкцыі настаўніка-лагапеда: «Звярніце ўвагу, я задам пытанне», «Задай пытанне». У ходзе фарміравання ўменняў прадукваць пытанні патрабуецца захаванне двух узаемазвязаных і ўзаемаабумоўленых прынцыпаў: паступовае памяншэнне дапамогі і ўзрастанне самастойнасці дзяцей; паслядоўнае ўскладненне маўленчыя і дыдактычны матэрыял (прадметныя малюнкi, сюжэтныя малюнкi, адсутнасць глядзельная апора).

Фарміраванне ўменняў пастаноўкі пытанняў у дзяцей старэйшага дашкольнага ўзросту з АНМ, на прыкладзе лексічнай тэмы «Вясна» ўключае:

I. Пастаноўка пытанні «Хто?», «Што?» («Хто гэта?», «Што гэта?») Па прадметнай малюнку: па дадзеным ўзор: дэманструецца дзве прадметныя малюнкi з выявай адушаўлёнага прадмет «Шпак» і неадушаўлёны прадмет «Ландыш» (у кожнага дзіцяці маюцца такія карцінкі), далей настаўнік-лагапед, паказваючы карцінку, дае ўзор пытання «Хто гэта?» або «Што гэта?». Затым прапануе дзецям па чарзе, паказваючы сваю карцінку, задаваць пытанне па ўзоры, без ўзору замацоўваецца дадзены выгляд пытанняў на наступных занятках, а таксама ў гульнявой і бытавой дзейнасці дзяцей.

II. Пастаноўка пытанні «Што робіць?» Па дэманстрацыі дзеянні, па ўзоры; па элементарнай 1-фігурнай сюжэтнай малюнку, які паказвае прадмет і дзеянне. Падбіраецца некалькі групы карцінкі: I група «Птушка прылятае», «Птушка пет», «Птушка ўе». II група «Хлопчык капае», «Хлопчык саджае», «Хлопчык сее». Затым настаўнік-лагапед выстаўляе на дошцы (пано, фланелеграф) першая група малюнкаў, дае ўзор пытання да адной малюнку з першай групы: «? Што робіць птушку» і прапануе дзіця сфармуляваць калектыўна пытанні да два пакінутым малюначках з I групы («Птушка пет», «Птушка ўе»). Далей кожнае дзіця выбірае сабе па адной малюнку і самастойна па аналогіі задае пытанне; замацаванне ўменняў выкарыстоўваць дадзены тып пытання («Што робіць?») праводзіцца як па малюнак, так і па дэманстрацыі дзеянняў.

III. Пастаноўка серыя рэпрадуктыўных пытанні да парнай 1-фігурных сюжэтным карцінкі, падабраны па прынцыпе супрацьпастаўлення дзеянняў: «Ручай бяжыць» - «Снег ляжыць». «Дзяўчынка саджае» - «Хлопчык

выкопвае». «Птушка ляціць» - «Птушка прылятае». Разглядаецца пара малюнкаў «Ручай бяжыць» - «Снег ляжыць», паказваючы на карцінку «Ручай бяжыць», даецца ўзор пытанняў да яе: "Што гэта?", «Што бяжыць?», «Што робіць ручай?». Далей дзве карцінка з пары супастаўляецца, што дае магчымасць ўскладненне пытання, трансфармацыі іх па тыпу супастаўлення па ўзоры: «Што бяжыць, а што ляжыць?». «Што робіць ручай і што робіць снег?». Па дадзенай мадэлі праводзіцца праца з кожнай наступнай парай.

IV. Пастаноўка серыі рэпрадуктыўных пытанняў да групы ускладнены сюжэтныя малюнкаў (прадмет - дзеянне - аб'ект) з адным зменлівых прадметам (Хлопчык трымае невялічкі карабель Хлопчык караблік пускае; Хлопчык саджае дрэва; Хлопчык саджае кветкі, кветкі саджае Дзяўчынку):

а) разглядаецца першая і другая карцінкі, называюцца дзеянні хлопчыка на іх з устаноўкай на запамінанне. Малюнкi перагортваюцца. Дзецям прапануецца ўспомніць дзеянні хлопчыка на кожнай малюнку і спытаць пра іх у лагапед або аднагодкаў: «Што робіць хлопчык?» (Першы малюначак) - «Хлопчык трымае караблік». «Што робіць хлопчык?» (Другая выява) - «Хлопчык пускае караблік»;

б) разглядаецца трэцяя і чацвёртая карцінкі. Настаўнік-лагaped закрывае дрэва і кветкі (яны «схаваліся») і просіць паставіць пытанне так, каб у хлопчыка зноў з'явіўся «які схаваўся» дрэва і кветкі: «Што саджае хлопчык?» (Трэцяя малюнак) - «Хлопчык саджае дрэва». «Што саджае хлопчык?» (Чацвёртая малюнак) - «Хлопчык саджае кветкі»;

в) пасля разгледжвання чацвёртай і пятай малюнкаў зачыняецца хлопчык і дзяўчынка, намалюваныя на карціне, настаўнік-лагaped заплюшчвае вочы, дзеці перамяшчаюць карцінкі, затым пытаюцца ў яго, паказваючы па чарзе на карцінкі, хто саджае кветкі; у выпадку цяжкасцяў дзяцей даецца ўзор пытання або падказка ў выглядзе словы, які нясе асноўны сэнс пытанне;

г) у зняволенні праводзіцца замацаванне матэрыялу - дзеці прадукуюць пытанні да ўсёй група малюнкаў у форме спаборніцтва «Хто больш задам пытанні»;

V. Аналагічна работа па Праводзіцца пастаноўцы рэпрадуктыўных пытанняў да шматфігурнай сюжэтнай малюнку: некалькі суб'ектаў - некалькі дзеянняў - некалькі аб'ектаў. Напрыклад, сюжэтныя малюнкi, «Сакавік», «Красавік», «Пасадзім сад», «Шпакоўня і шпак» - у дадзеным выпадку мае месца прапарцыйнае павелічэнне колькасці рэпрадуктыўных пытанняў і з'яўляецца магчымасць пастаноўкі пошукавага пытання «Колькі?».

VI. Пры ўскладненні сюжэтных малюнкаў элементамі пейзажу або абстаноўкі да рэпрадуктыўным пытаннях, якія дзеці ўжо могуць задаваць самастойна, дадаюцца пытанні пошукавага характару («Дзе?», «Куды?», «Адкуль?», «Як?», «Які?», «колькі?»), якія фармулююцца дзеці з дапамогай падказкі (ключавое слова або ўказанні на накіраванасць пытанне). Напрыклад, да сюжэтнай малюнку «Снегавік растаў» пасля рэпрадуктыўных пытанняў дзяцей («Што растае?», «Што робіць снегавік?») Варта прапанаваць дзецям спытаць пра месца знаходжання снегавіка (Дзе варта

снегавік?). Прапануецца задаць пытанні пра ўласцівасці аб'ектаў карцінкі: «Якая лужына?». Задаюцца пошукавыя пытанні са значэннем колькасці: «Колькі на малюнку птушак? Колькі на малюнку дзяцей? ». Таксама прапануецца задаць пытанне аб розных аб'ектах карцінкі з ускладненнем структуры пытання, па прынцыпе супрацьпастаўлення: «Што робяць птушкі, а што робіць сабака? Хто лягае, а хто п'е? ». Задаюцца праблемныя пытанні: «Чаму растае снегавік? Чаму здзівіліся дзеці? ». VII. Пастаноўка прычынных пытанняў «Чаму?», «Навошта?» З дапамогай падказкі (ключавога слова («Чаму?» і інш.) Або указанняў на накіраванасць пытання (Спытайце аб прычыне)) з апорай на малюнку з праблемным сюжэтам «Чаму хлопчык узяў парасон ? »(Хлопчык узяў парасон, таму што ідзе дождж.

Такім чынам, паспяховае ажыццяўленне сістэматычнай і паслядоўнай працы па фарміраванні ўменняў задаваць і адказваць на пытанні будзе спрыяць развіццю сувязны прамовы ў дзяцей з ОНР, уменням свабодна і нязмушана весці дыялогі з аднагодкамі і дарослымі пра факты і з'явы, якія ёсць у вопыце дзіцяці.

Спіс выкарыстанай літаратуры:

1. Капитовский, О.А., Плахотнюк М.Р. Развіццё дыялагічным прамовы ў дзяцей з маўленчымі парушэннямі: дапаможнік для лагапедаў і выхавальнікаў / А.А. Капитовская, М.Р. Плахотнюк. - СПб.: Каро, 2005. - 64 с.

2. Кісякова, Ю.М. Выхаванне і навучанне дзяцей з цяжэлымі рушэнне прамовы: праграма для спец. дош. уч-й. / Ю.М. Кісякова, Л.Н. Мароз. - Мн.: НІА, 2007. - 280 с.

3. Канаваленка, В.У. Фарміраванне нармальнай мовы і развіццё лагічнага мыслення ў дзяцей старэйшага дашкольнага ўзросту з ОНР. Некаторыя метады і прыёмы: метадычны дапаможнік / В.У. Канаваленка В.У., С.В. Канаваленка. - М.: ГНОМ і Д, 2001. - 48 с.

4. Путкова, Н.М. Фарміраванне пыталых выказванняў у дзяцей старэйшага дашкольнага ўзросту з агульным недаразвіццём гаворкі: дыс. ... канд. пед. навук: 13.00.03 / Н.М. Путкова; Моск. дзярж. гум. ун-т ім. М.А. Шолахава. - Масква, 2008. - 156 с.

5. Ткачэнка, Т.А. Калі дашкольнік дрэнна кажа: метод.посаб. / Т.А. Ткачэнка. - СПб.: Акцидент, 1997. - 112С.